

dr Marta Maksimczuk
Uniwersytet w Białymstoku
Wydział Stosunków
Międzynarodowych
e-mail: m.maksimczuk@uwb.edu.pl
ORCID: 0000-0001-7855-5469

Zmiany w polsko-białoruskiej wymianie towarowej po rozszerzeniu sankcji Unii Europejskiej w latach 2020–2023

The impact of expanded European
Union sanctions on Polish –
Belarusian merchandise trade
in 2020–2023

Słowa kluczowe:
sankcje, handel zagraniczny,
polsko-białoruska wymiana
towarowa

Streszczenie: Artykuł podejmuje problem wpływu sankcji Unii Europejskiej wobec Białorusi na polsko-białorską wymianę towarową. Podjęcie tego tematu uzasadnia stopniowe rozszerzanie restrykcji po 2020 r. oraz ich potencjalnie zróżnicowane oddziaływanie na polski eksport do Białorusi i import z tego kraju. Celem badania jest ocena wpływu sankcji gospodarczych na wartość, saldo oraz strukturę towarową polsko-białoruskiej wymiany handlowej. Analizą objęto lata 2004–2023. Badanie przeprowadzono na podstawie danych dotyczących polskiego eksportu do Białorusi i importu z tego kraju, a także struktury wymiany handlowej według sekcji Nomenklatury Scalonej (CN). Okres badawczy podzielono na trzy etapy: lata 2004–2019, obejmujące okres referencyjny; lata 2020–2021, przypadające na okres narastających napięć politycznych i stopniowego rozszerzania sankcji; oraz lata 2022–2023, odpowiadające okresowi obowiązywania rozbudowanych sankcji sektorowych. Przyjęto hipotezę badawczą, zgodnie z którą sankcje gospodarcze w większym stopniu ograniczyły polski import z Białorusi niż polski eksport do tego kraju, prowadząc jednocześnie do istotnych zmian w strukturze towarowej wymiany. Wyniki wskazują na wyraźną asymetrię zmian po 2021 r. W 2023 r. wartość polskiego eksportu do Białorusi

osiągnęła najwyższy poziom w całym analizowanym okresie, podczas gdy import z tego kraju uległ znacznemu ograniczeniu. W rezultacie odnotowano rekordowo wysokie dodatnie saldo handlowe. Zmiany były widoczne również w strukturze towarowej wymiany, zwłaszcza po stronie importu, gdzie wyraźnie zmniejszyło się znaczenie produktów mineralnych, drewna oraz metali nieszlachetnych. Wyniki sugerują, że sektorowy i selektywny charakter sankcji sprzyjał ich asymetrycznemu oddziaływaniu na oba kierunki wymiany handlowej. Jednocześnie analiza ma charakter opisowy, dlatego obserwowanych zmian nie można przypisywać wyłącznie sankcjom. Na kształt polsko-białoruskiej wymiany handlowej wpływały bowiem również inne uwarunkowania gospodarcze i geopolityczne.

Keywords:
sanctions, foreign trade,
Polish-Belarusian trade
in goods

Abstract: This article examines the impact of sanctions imposed by the European Union on Belarus on Polish-Belarusian trade in goods. The relevance of the research stems from the gradual expansion of restrictive measures after 2020 and their potentially differentiated effects on exports and imports. The aim of the study is to assess the impact of economic sanctions on the value, trade balance, and commodity structure of Polish-Belarusian trade. The empirical analysis covers the period 2004–2023 and is based on data concerning Polish exports to and imports from Belarus, as well as the commodity structure of trade classified according to sections of the Combined Nomenclature (CN). The research period is divided into three stages: 2004–2019, treated as the reference period; 2020–2021, characterised by increasing political tensions and the gradual expansion of sanctions; and 2022–2023, marked by the implementation of extensive sectoral sanctions. The study adopts the hypothesis that economic sanctions reduced Polish imports from Belarus to a greater extent than Polish exports to the Belarusian market, while simultaneously contributing to significant changes in the commodity structure of bilateral trade. The findings indicate a marked asymmetry in trade developments after 2021. In 2023, the value of Polish exports to Belarus reached its highest level over the entire period under review, whereas imports declined substantially, resulting in a record trade surplus. Changes were also observed in the commodity structure of trade, particularly on the import side, where the shares of mineral products, wood and articles of wood, and base metals declined significantly. The results suggest that the sector-specific and selective nature of the restrictive measures contributed to their asymmetric effects on the two trade flows. At the same time, given the descriptive nature of the analysis, the observed changes cannot be attributed exclusively to sanctions, as bilateral trade was also influenced by other economic and geopolitical factors.

JEL:
F10, F13, F14

Wprowadzenie

Polsko-białoruska wymiana towarowa przez wiele lat rozwijała się pod wpływem bliskości geograficznej, powiązań transportowych oraz komplementarności struktur handlu [Maksimczuk, 2022b, s. 212]. Polska eksportowała do Białorusi przede wszystkim maszyny i urządzenia, środki transportu, produkty chemiczne oraz tworzywa sztuczne. W imporcie z Białorusi istotne znaczenie miały natomiast produkty mineralne, wyroby przemysłu chemicznego, drewno oraz metale nieszlachetne.

Warunki prowadzenia wymiany handlowej uległy zmianie w następstwie kolejnego kryzysu politycznego na Białorusi oraz rozszerzania sankcji Unii Europejskiej. Szczególnego znaczenia nabrały ograniczenia wprowadzone po rozpoczęciu agresji Rosji na Ukrainę w 2022 r. Sankcje objęły wybrane grupy towarów, ograniczenia eksportowe i importowe, a także niektóre usługi związane z transportem i obsługą handlu.

Celem artykułu jest ocena wpływu sankcji gospodarczych na wartość, saldo oraz strukturę towarową polsko-białoruskiej wymiany handlowej. Analizie poddano zmiany zachodzące w eksporcie i imporcie, ze szczególnym uwzględnieniem lat 2020–2023. Główne pytanie badawcze brzmi: w jakim stopniu rozszerzenie sankcji wobec Białorusi wpłynęło na polsko-białoruską wymianę towarową?

Sformułowano hipotezę badawczą, zgodnie z którą sankcje gospodarcze w większym stopniu ograniczyły polski import z Białorusi niż polski eksport na ten rynek, prowadząc jednocześnie do istotnych zmian w strukturze towarowej tej wymiany.

Sankcje jako instrument polityki gospodarczej

Współczesne reżimy sankcyjne obejmują zróżnicowane środki restrykcyjne – od sankcji personalnych, przez ograniczenia finansowe i handlowe, po restrykcje sektorowe i transportowe. Sankcje gospodarcze stanowią jeden z instrumentów zagranicznej polityki gospodarczej państwa. Polegają na celowym ograniczeniu normalnych stosunków handlowych, finansowych lub inwestycyjnych z określonym państwem, podmiotem bądź grupą osób w celu skłonienia adresata do zmiany jego zachowania [Felbermayr i in., 2021].

W odróżnieniu od instrumentów militarnych sankcje wykorzystują zależności ekonomiczne. Ich oddziaływanie może przyjmować formę m.in. ograniczeń importowych i eksportowych, restrykcji finansowych, zamrożenia aktywów, a także ograniczenia dostępu do określonych technologii i kapitału [Morgan i in., 2023, s. 8–10]. W literaturze przedmiotu wyróżnia się sankcje kompleksowe, obejmujące szerokie obszary gospodarki, oraz sankcje ukierunkowane (ang. *smart sanctions*), których celem jest oddziaływanie na konkretne osoby, przedsiębiorstwa lub sektory, przy jednoczesnym ograniczeniu kosztów ponoszonych przez ludność państwa objętego restrykcjami [Hufbauer, Jung, 2020, s. 4].

Skuteczność sankcji nie jest jednak jednoznaczna i zależy m.in. od zakresu restrykcji, stopnia uzależnienia gospodarczego państwa objętego sankcjami od państwa nakładającego sankcje, możliwości przekierowania handlu do państw trzecich oraz zdolności gospodarki do dostosowania się do nowych warunków [Pala, 2021, s. 251–252, 256–257]. W praktyce poszczególne rodzaje sankcji często występują łącznie, tworząc kompleksowe reżimy restrykcyjne obejmujące jednocześnie osoby, podmioty gospodarcze, sektory, przepływy finansowe oraz transport.

Takie zróżnicowanie instrumentów było widoczne również w przypadku sankcji Unii Europejskiej wobec Białorusi. Ich najważniejsze etapy oraz zakres przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Wybrane sankcje Unii Europejskiej wobec Białorusi w latach 2020–2023

Powód	Data przyjęcia	Typ sankcji	Zakres
Falszerstwa wyborcze i represje po wyborach prezydenckich w 2020 r.	październik–grudzień 2020 r.	Sankcje ukierunkowane	Trzy pierwsze pakiety sankcji personalnych obejmujące przedstawicieli władz oraz podmioty związane z reżimem.
Trwające represje oraz przymusowe lądowanie samolotu Ryanair	czerwiec 2021 r.	Sankcje transportowe, sektorowe i finansowe	Ograniczenia w transporcie lotniczym; restrykcje dotyczące produktów naftowych, potasu i towarów dla przemysłu tytoniowego; ograniczenie dostępu wybranych banków do rynków finansowych UE.
Zaangażowanie Białorusi w rosyjską agresję na Ukrainę	marzec–kwiecień 2022 r.	Sankcje sektorowe, finansowe, eksportowe i transportowe	Ograniczenia w handlu drewnem, cementem, żelazem, stalą, kauczukiem, paliwami i potasem; restrykcje dotyczące towarów podwójnego zastosowania; ograniczenia SWIFT; zakaz działalności białoruskich przewoźników drogowych w UE.
Dalsze represje oraz wsparcie Rosji	czerwiec 2022 r.	Sankcje ukierunkowane i finansowe	Rozszerzenie listy osób i podmiotów objętych sankcjami oraz dalsze ograniczenia finansowe.
Dalsze represje wewnętrzne oraz zaangażowanie Białorusi we wspieranie rosyjskiej agresji na Ukrainę	sierpień 2023 r.	Sankcje ukierunkowane i ograniczenia eksportowe	Objęcie sankcjami 38 osób fizycznych i 3 podmiotów oraz rozszerzenie ograniczeń eksportowych na broń palną, a także towary z sektora lotniczego i kosmicznego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Leukavets [2022] oraz L. Vovchuk i A. Volkivskiy [2024].

Zestawienie przedstawione w tabeli 1 wskazuje, że polityka sankcyjna Unii Europejskiej wobec Białorusi była stopniowo rozszerzana. Początkowo dominowały sankcje ukierunkowane na osoby i podmioty odpowiedzialne za fałszerstwa wyborcze oraz represje po wyborach prezydenckich w 2020 r. W 2021 r. zakres restrykcji rozszerzono natomiast o środki transportowe, sektorowe i finansowe.

Kolejne zaostrożenie sankcji nastąpiło po zaangażowaniu Białorusi w rosyjską agresję na Ukrainę w 2022 r. Ograniczenia objęły m.in. wybrane sektory przemysłu, system finansowy, transport oraz eksport towarów i technologii podwójnego zastosowania. W 2023 r. Unia Europejska kontynuowała tę politykę, rozszerzając restrykcje na kolejne osoby i podmioty oraz wybrane kategorie towarów eksportowych.

Źródła danych i metodyka badania

Celem badania była ocena zmian wartości, salda oraz struktury towarowej polsko-białoruskiej wymiany handlowej, ze szczególnym uwzględnieniem okresu rozszerzania sankcji gospodarczych wobec Białorusi. Analizą wartości eksportu i importu objęto lata 1992–2023, natomiast badanie struktury towarowej przeprowadzono dla lat 2004–2023. Przyjęcie 2004 r. jako początku analizy struktury towarowej wynikało z przystąpienia Polski do Unii Europejskiej oraz objęcia jej wspólną polityką handlową i jednolitymi zasadami klasyfikacji towarów.

Dane dotyczące wartości polsko-białoruskiej wymiany towarowej pozyskano z ogólnodostępnej bazy Międzynarodowego Funduszu Walutowego, obejmującej m.in. dane o międzynarodowym handlu towarami według krajów partnerskich. Na ich podstawie określono roczne wartości polskiego eksportu do Białorusi, importu z Białorusi, łącznych obrotów handlowych oraz salda tej wymiany.

Wartość eksportu przedstawiono według formuły *free on board* (FOB), a więc bez kosztów transportu i ubezpieczenia ponoszonych poza granicą kraju eksportera. Import ujęto według formuły *cost, insurance and freight* (CIF), obejmującej wartość towaru, koszty ubezpieczenia oraz frachtu do granicy kraju importującego. Odmienne sposoby wyceny obu strumieni ogranicza ich pełną porównywalność i może częściowo wpływać na wysokość obliczanego salda handlowego. Wszystkie wartości przedstawiono w cenach bieżących, w milionach USD.

Dane wykorzystane do analizy struktury towarowej polskiego eksportu do Białorusi i importu z tego kraju zostały zakupione w Izbie Administracji Skarbowej na potrzeby przygotowywania rozprawy doktorskiej autorki artykułu. Towary sklasyfikowano zgodnie z Nomenklaturą Scaloną (CN), która stanowi podstawowy system klasyfikacji towarów stosowany w statystyce handlu zagranicznego Unii Europejskiej¹. Analizę przeprowadzono na poziomie sekcji CN. Pozwoliło to zidentyfikować najważniejsze grupy

¹ CN (ang. *Combined Nomenclature*, Nomenklatura Scalona) jest unijną klasyfikacją towarów stosowaną do celów taryfowych i statystycznych, ustanowioną na mocy rozporządzenia Rady (EWG) nr 2658/87 z dnia 23 lipca 1987 r. w sprawie nomenklatury taryfowej i statystycznej oraz Wspólnej Taryfy Celnej (Dz.U. L 256 z 7.09.1987, s. 1). CN stanowi rozwinięcie Systemu Zharmonizowanego (HS) i służy jednolitej klasyfikacji towarów w handlu zagranicznym Unii Europejskiej. Nomenklatura Scalona jest

towarowe oraz ocenić zmiany ich udziału w całkowitej wartości eksportu i importu w analizowanym okresie.

W badaniu zastosowano metody analizy opisowej i porównawczej. W pierwszym etapie przeanalizowano wielkość polsko-białoruskiej wymiany towarowej, uwzględniając wartość eksportu, importu, obrotów oraz salda handlowego. Pozwoliło to wyodrębnić okresy wzrostu i spadku wymiany oraz wskazać jej najważniejsze cechy. W drugim etapie zbadano strukturę towarową handlu w latach 2004–2023. Dla poszczególnych sekcji CN obliczono ich średni udział² w całkowitej wartości eksportu i importu w analizowanym okresie. Następnie wyodrębniono grupy towarowe o największym znaczeniu dla polsko-białoruskiej wymiany i przeanalizowano zmiany ich udziałów w kolejnych latach.

W celu oceny wpływu sankcji okres badawczy podzielono na trzy etapy. Lata 2004–2019 potraktowano jako okres referencyjny, poprzedzający zasadnicze rozszerzenie sankcji gospodarczych wobec Białorusi. Lata 2020–2021 uznano za okres narastających napięć politycznych i stopniowego rozszerzania ograniczeń. Natomiast lata 2022–2023 przyjęto jako okres obowiązywania rozbudowanych sankcji sektorowych, wprowadzonych w następstwie wsparcia udzielonego Rosji przez władze białoruskie podczas agresji na Ukrainę.

Ocena wpływu sankcji została oparta na porównaniu zmian wartości eksportu i importu oraz zmian struktury towarowej przed rozszerzeniem ograniczeń i po ich wprowadzeniu. Szczególną uwagę poświęcono kategoriom towarów objętych zakazami lub ograniczeniami handlowymi, w tym produktom mineralnym, wyrobom drzewnym, metalom nieszlachetnym, maszynom i urządzeniom oraz wybranym środkom transportu.

Zastosowana metoda pozwoliła określić kierunek i skalę zmian zachodzących w polsko-białoruskiej wymianie towarowej oraz wskazać ich zbieżność czasową z wprowadzaniem sankcji. Ze względu na opisowy charakter analizy uzyskane wyniki nie stanowią jednak jednoznacznego dowodu występowania związku przyczynowo-skutkowego. Na handel, oprócz sankcji, mogły wpływać również zmiany koniunktury gospodarczej, kursów walutowych, cen surowców, kosztów transportu, popytu wewnętrznego oraz sytuacji gospodarczej Polski i Białorusi.

Istotnym ograniczeniem badania jest wykorzystanie danych zagregowanych na poziomie sekcji CN. Poszczególne sekcje obejmują zarówno towary objęte sankcjami, jak i produkty niepodlegające ograniczeniom. Z tego względu zmiany wartości całej sekcji

okresowo aktualizowana w drodze rozporządzeń wykonawczych Komisji Europejskiej zmieniających załącznik I do rozporządzenia Rady (EWG) nr 2658/87.

² W badanym zbiorze średnia arytmetyczna i mediana dla większości sekcji były do siebie zbliżone, co wskazuje na brak silnej asymetrii i uzasadnia wykorzystanie średniej jako miary reprezentatywnej. Odchylenia standardowe w większości przypadków pozostawały relatywnie niewielkie w stosunku do średnich wartości, choć dla niektórych sekcji, np. XI i XVI po stronie eksportu, wskazywały na większą zmienność udziałów w czasie. Szerzej zob. J.M. Wooldridge [2001, s. 87–100].

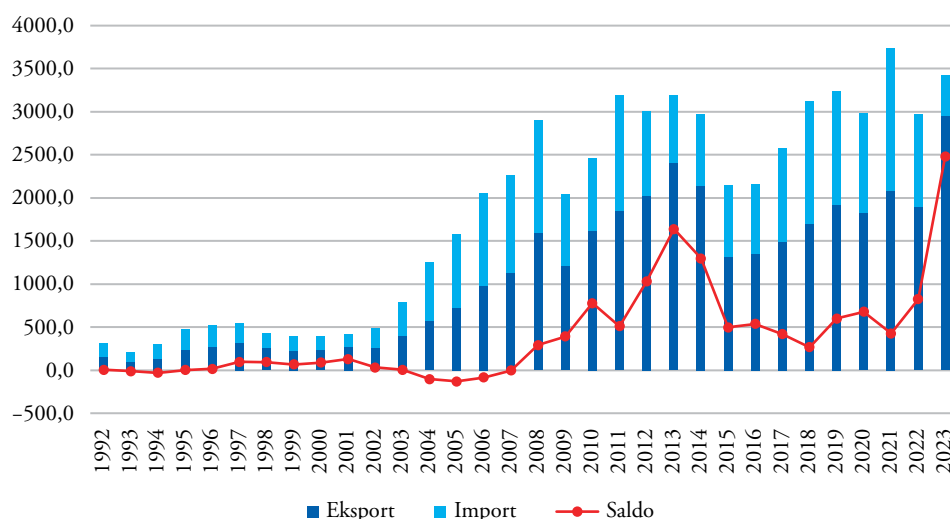
nie można jednoznacznie utożsamiać z bezpośrednim skutkiem sankcji. Bardziej szczegółowa ocena wymagałaby przeprowadzenia analizy na poziomie działów lub kodów towarowych, a następnie dokładnego zestawienia ich z wykazami towarów objętych poszczególnymi aktami prawnymi.

Pomimo wskazanych ograniczeń zastosowane podejście umożliwia ocenę podstawowych zmian wartości i struktury polsko-białoruskiego handlu oraz określenie, czy po rozszerzeniu sankcji nastąpiły odchylenia od tendencji obserwowanych we wcześniejszym okresie.

Polsko-białoruska wymiana towarowa przed wprowadzeniem sankcji i w okresie ich obowiązywania

Na rysunku 1 przedstawiono wartość polskiego eksportu do Białorusi, importu z tego kraju oraz saldo polsko-białoruskiej wymiany towarowej w latach 1992–2023. W całym analizowanym okresie wartość handlu pomiędzy Polską a Białorusią podlegała znacznym wahaniom. Można przy tym wyodrębnić kilka etapów różniących się poziomem eksportu i importu oraz kierunkiem zachodzących zmian.

Rysunek 1. Polsko-białoruska wymiana towarowa w latach 1992–2023 (w mln USD)

Źródło: obliczenia i opracowanie własne na podstawie danych MFW [2026].

W latach dziewięćdziesiątych polsko-białoruska wymiana towarowa pozostawała na relatywnie niskim poziomie. Wartość polskiego eksportu do Białorusi wahała się w tym

okresie od około 103 do 320 mln USD, natomiast import z Białorusi kształtował się w przedziale od około 114 do 257 mln USD. Obroty handlowe wyniosły od około 300 do 540 mln USD. Saldo handlowe przez większość tego okresu było dodatnie, z wyjątkiem lat 1993 i 1994. Największą wartość osiągnęło w 1997 r. i wyniosło 98,5 mln USD.

Relatywnie niski poziom polsko-białoruskiej wymiany handlowej w latach 90. XX w. był związany m.in. z odmiennym przebiegiem transformacji gospodarczej w obu państwach. Polska stopniowo liberalizowała gospodarkę i reorientowała handel w kierunku Europy Zachodniej, podczas gdy na Białorusi utrzymano znaczną rolę państwa i ograniczony zakres reform rynkowych [Pieczeński, Sidarava, 2022, s. 189–190]. Dodatkowym czynnikiem była niestabilność makroekonomiczna Białorusi, przejawiająca się wysoką inflacją i problemami walutowymi [Dąbrowski, Antczak, 1995, s. 32, 38]. Znaczenie miały również silne powiązania gospodarcze Białorusi z Rosją, które ograniczały dywersyfikację kierunków wymiany handlowej [Folfas i in., 2018, s. 168–169; Sokół i in., 2024, s. 248]. Sytuacja ta utrzymuje się do dziś, a w ostatnich latach uległa szczególnemu nasileniu. W rezultacie potencjał wynikający z bezpośredniego sąsiedztwa Polski i Białorusi nie był w pełni wykorzystywany [Ciborowski, Grabowiecki, 2007, s. 169–172].

Kolejne lata charakteryzowały się tendencją wzrostową zarówno eksportu i importu, jak i obrotów handlowych. W latach 2004–2007 import przewyższał jednak eksport, w związku z czym odnotowano ujemne saldo handlowe. Światowy kryzys finansowy z 2008 r. znalazł odzwierciedlenie w zmniejszeniu wartości wymiany w 2009 r. W porównaniu z rokiem poprzednim eksport zmniejszył się o 382,6 mln USD, import o 484,7 mln. USD, a obroty o 867,4 mln USD. Wartość eksportu powróciła do poziomu sprzed kryzysu w 2010 r., natomiast import osiągnął porównywalny poziom w 2011 r.

Do 2013 r. eksport wykazywał tendencję wzrostową i osiągnął drugą co do wielkości wartość w całym analizowanym okresie – 2412,5 mln USD. Import kształtował się w przedziale od około 774 do 1340 mln USD. Również saldo handlowe osiągnęło drugą co do wielkości wartość w całym okresie analizy.

W latach 2014–2016 odnotowano tendencję spadkową zarówno eksportu i importu, jak i obrotów handlowych. Spadkową tendencję wykazywało również saldo handlowe. Lata 2014–2016 wiązały się z pogorszeniem sytuacji gospodarczej Białorusi, na którą silnie oddziaływał kryzys w Rosji. Osłabienie rubla rosyjskiego oraz spadek cen ropy zwiększyły presję walutową i ograniczyły dochody dewizowe Białorusi [Dobrin-ski, 2016, s. 35–36].

Ponadto wydarzenia z 2014 r., wraz z eskalacją konfliktu politycznego między Rosją a Unią Europejską, miały daleko idące konsekwencje międzynarodowe. Przyczyniły się do zaostrzenia napięć między państwami bezpośrednio i pośrednio zaangażowanymi w ten konflikt. Pogorszeniu uległy również stosunki polityczne i gospodarcze Polski z Rosją, co negatywnie wpłynęło na i tak już słabe relacje Polski z Białorusią [Maksimczuk, 2022a, s. 129].

Kolejny trzyletni okres charakteryzował się tendencją wzrostową zarówno eksportu i importu, jak i obrotów handlowych. Saldo handlowe również wykazywało tendencję wzrostową w latach 2018–2019. W 2020 r. odnotowano natomiast spadek w stosunku do roku poprzedniego: eksport zmniejszył się o 85,1 mln USD, importu o 161,8 mln USD, a obroty o 246,9 mln USD. Jednocześnie saldo handlowe wzrosło o 76,7 mln USD w porównaniu z 2019 r.

Z punktu widzenia celu badania szczególne znaczenie mają jednak zmiany obserwowane po 2020 r., kiedy następowało stopniowe rozszerzanie sankcji wobec Białorusi. W końcowym okresie analizy kierunki zmian eksportu i importu wyraźnie się rozeszły. W 2023 r. wartość polskiego eksportu do Białorusi wyniosła 2956,5 mln USD, osiągając najwyższy poziom w całym analizowanym okresie. Jednocześnie wartość importu z Białorusi zmniejszyła się do 473,5 mln USD, co oznaczało ponad dwukrotny spadek w porównaniu z 2022 r. W rezultacie saldo handlowe osiągnęło rekordową wartość 2483,0 mln USD.

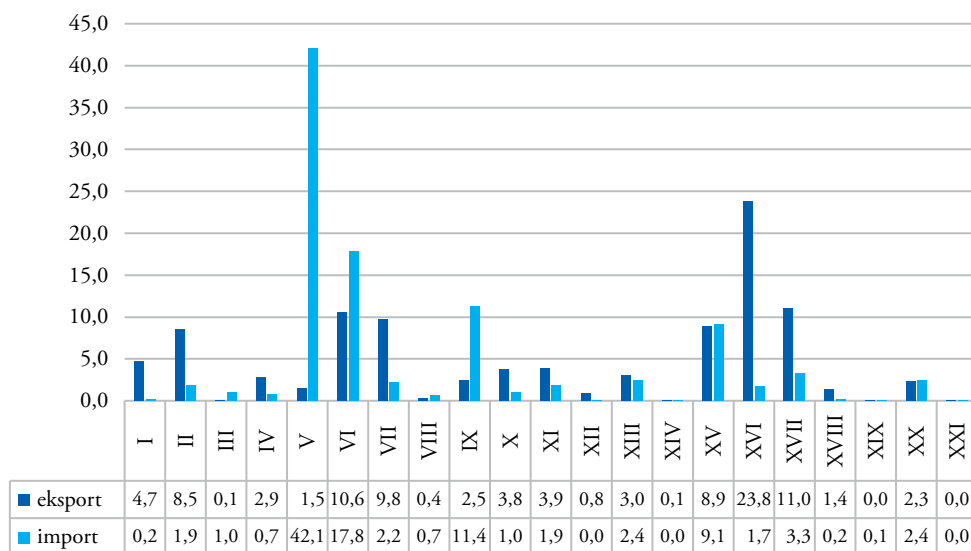
Zmiany odnotowane w latach 2022–2023 wskazują, że ograniczenia sankcyjne nie oddziaływały w jednakowym stopniu na oba kierunki wymiany. Znacznie silniejszy spadek wystąpił po stronie polskiego importu z Białorusi, podczas gdy wartość eksportu na rynek białoruski wzrosła. Wpływ sankcji miał zatem charakter asymetryczny, co wynikało m.in. z ich sektorowego charakteru. W szerokim zakresie ograniczały one import określonych grup towarów z Białorusi, podczas gdy ograniczenia eksportowe miały bardziej selektywny charakter [Miadzwetskaya, Challet, 2022, s. 11].

Z tego względu ocena wpływu restrykcji na polsko-białoruską wymianę towarową wymaga również analizy jej struktury. Udział poszczególnych sekcji Nomenklatury Scalonej (CN) w eksporcie i imporcie pozwala wskazać grupy towarowe, które miały największe znaczenie w relacjach handlowych obu państw. Strukturę tę przedstawiono na rysunku 2.

Największy średni udział w polskim eksporcie miała sekcja XVI, obejmująca maszyny, urządzenia mechaniczne i elektryczne (23,8%). Istotne znaczenie miały również: środki transportu (sekcja XVII – 11,0%), produkty przemysłu chemicznego (sekcja VI – 10,6%), tworzywa sztuczne i kauczuk (sekcja VII – 9,8%), metale nieszlachetne i wyroby z nich (sekcja XV – 8,9%) oraz produkty pochodzenia roślinnego (sekcja II – 8,5%). Łączny średni udział wymienionych grup w polskim eksporcie na rynek białoruski przekraczał 70%.

Import z Białorusi charakteryzował się znacznie większą koncentracją. Dominującą pozycję zajmowały produkty mineralne (sekcja V), których średni udział wynosił 42,1%. Kolejne miejsca zajmowały produkty przemysłu chemicznego (sekcja VI – 17,8%), drewno i wyroby z drewna (sekcja IX – 11,4%) oraz metale nieszlachetne i wyroby z nich (sekcja XV – 9,1%). Łączny średni udział tych czterech sekcji w imporcie z Białorusi wynosił 80,4%.

Rysunek 2. Średni udział poszczególnych sekcji Nomenklatury Scalonej (CN) w strukturze polskiego eksportu do Białorusi i importu z Białorusi w latach 2004–2023 (w %)

Źródło: obliczenia i opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej.

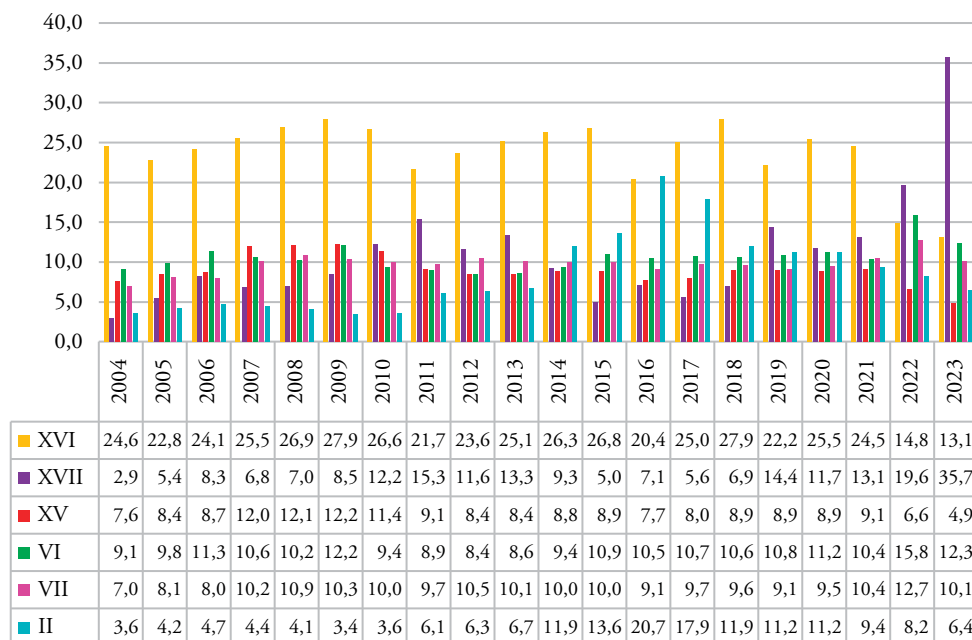
Średni udział poszczególnych sekcji Nomenklatury Scalonej (CN) w strukturze polsko-białoruskiego eksportu i importu nie odzwierciedla jednak zmian zachodzących w czasie. W związku z tym, dla pełniejszej oceny kierunku przekształceń polsko-białoruskiej wymiany handlowej zasadne jest przeanalizowanie udziału najważniejszych sekcji w kolejnych latach badanego okresu. Zmiany te po stronie eksportu przedstawiono na rysunku 3.

W pierwszym etapie, obejmującym lata 2004–2019, struktura polskiego eksportu do Białorusi była stosunkowo stabilna. Dominującą pozycję zajmowała sekcja XVI, obejmująca maszyny i urządzenia mechaniczne oraz elektryczne. Jej udział w większości lat przekraczał 20%. Istotne znaczenie miały również: sekcja VI, obejmująca produkty przemysłu chemicznego; sekcja VII, obejmująca tworzywa sztuczne i kauczuk; sekcja XV, obejmująca metale nieżelazne i wyroby z nich; oraz sekcja XVII, obejmująca środki transportu.

Bardziej zmienny był udział sekcji II, obejmującej produktów pochodzenia roślinnego. Wzrósł on z 3,6% w 2004 r. do 20,7% w 2016 r., a następnie ponownie się zmniejszał. W latach 2020–2021, czyli w okresie narastających napięć politycznych i stopniowego rozszerzania sankcji, struktura eksportu nie uległa jeszcze zasadniczym zmianom. Udział sekcji XVI pozostawał wysoki i wynosił odpowiednio 25,5% i 24,5%,

natomiast udział sekcji XVII kształtował się na poziomie 11,7% i 13,1%. Relatywnie stabilne pozostawały również udziały sekcji VI, VII i XV.

Rysunek 3. Udział najważniejszych sekcji w strukturze towarowej polskiego eksportu do Białorusi w latach 2004–2023 wg sekcji Nomenklatury Scalonej (CN) (w %)

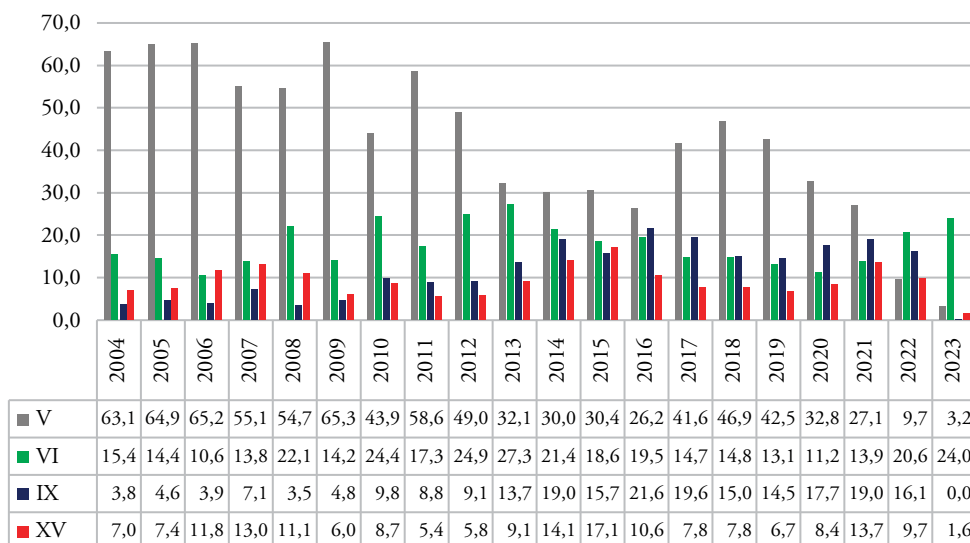

Źródło: obliczenia i opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej.

Najbardziej widoczne zmiany nastąpiły w latach 2022–2023. Udział sekcji XVI zmniejszył się z 24,5% w 2021 r. do 14,8% w 2022 r. i 13,1% w 2023 r. Jednocześnie wyraźnie wzrósł udział sekcji XVII, obejmującej środki transportu – z 13,1% w 2021 r. do 19,6% w 2022 r. i 35,7% w 2023 r. W tym samym okresie udział sekcji XV, obejmującej metale nieczłyste i wyroby z nich, zmniejszył się z 9,1% do 4,9%. Udział sekcji II, obejmującej produkty pochodzenia roślinnego, spadł natomiast z 9,4% do 6,4%.

Zmiany te sugerują, że w okresie rozszerzania sankcji sektorowych i eksportowych następowały również przekształcenia w strukturze polskiego eksportu do Białorusi. Należy jednak podkreślić, że obserwowane tendencje mogły wynikać także z innych uwarunkowań gospodarczych i geopolitycznych. W dalszej części analizy przedstawiono strukturę towarową polskiego importu z Białorusi oraz jej zmiany w latach 2004–2023. Zmiany te zaprezentowano na rysunku 4.

Rysunek 4. Udział najważniejszych sekcji w strukturze towarowej polskiego importu z Białorusi w latach 2004–2023 wg sekcji Nomenklatury Scalonej (CN) (w %)

Źródło: obliczenia i opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej.

W strukturze polskiego importu z Białorusi w początkowym okresie, tj. w latach 2004–2019, zdecydowanie dominowała sekcja V, obejmująca produkty mineralne. Jej udział był szczególnie wysoki w latach 2004–2009. W kolejnych latach znaczenie tej sekcji stopniowo malało, choć nadal pozostawała ona dominująca. Istotny udział miały również: sekcja VI, obejmująca produkty przemysłu chemicznego; sekcja IX, obejmująca drewno i wyroby z drewna; oraz sekcja XV, obejmująca metale nieszlachetne i wyroby z nich.

W latach 2020–2021, czyli w okresie narastających napięć politycznych i stopniowego rozszerzania sankcji, struktura importu zaczęła wyraźniej się zmieniać. Udział sekcji V obniżył się z 32,8% w 2020 r. do 27,1% w 2021 r. Wzrosło natomiast znaczenie sekcji IX – z 17,7% do 19,0% – oraz sekcji XV – z 8,4% do 13,7%. Udział sekcji VI pozostał relatywnie stabilny.

Największe zmiany wystąpiły w latach 2022–2023. Udział sekcji V, obejmującej produkty mineralne, gwałtownie zmniejszył się z 27,1% w 2021 r. do 9,7% w 2022 r. i 3,2% w 2023 r. Jednocześnie wyraźnie wzrosło znaczenie sekcji VI, obejmującej produkty przemysłu chemicznego – z 13,9% w 2021 r. do 20,6% w 2022 r. i 24,0% w 2023 r.

Wyraźnie zmniejszył się natomiast udział sekcji IX, obejmującej drewno i wyrobów z drewna – z 19,0% w 2021 r. do 16,1% w 2022 r., a następnie do wartości bliskiej

zeru w 2023 r. Podobną tendencję odnotowano w przypadku sekcji XV, obejmującej metale nieszlachetne i wyroby z nich. Jej udział zmniejszył się z 13,7% w 2021 r. do 9,7% w 2022 r. i 1,6% w 2023 r.

Zmiany te zbiegły się w czasie z rozszerzeniem sankcji sektorowych Unii Europejskiej wobec Białorusi. Wskazuje to, że po 2021 r. przekształcenia struktury importu były wyraźniejsze niż po stronie eksportu. Potwierdza to wcześniejszą obserwację dotyczącą asymetrycznego oddziaływania restrykcji na oba kierunki wymiany handlowej.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wskazuje, że rozszerzenie sankcji Unii Europejskiej wobec Białorusi zbiegło się z istotnymi zmianami wartości i struktury polsko-białoruskiej wymiany towarowej. Najbardziej widoczne różnice wystąpiły w latach 2022–2023, kiedy obowiązywały już rozbudowane sankcje sektorowe, finansowe, transportowe i eksportowe, obejmujące m.in. wybrane grupy towarów oraz ograniczenia w handlu i transporcie. W tym okresie kierunki zmian polskiego eksportu i importu wyraźnie się rozeszły. Wartość eksportu do Białorusi wzrosła i w 2023 r. osiągnęła najwyższy poziom w całym analizowanym okresie, natomiast import z tego kraju uległ znacznemu ograniczeniu. W rezultacie saldo handlowe osiągnęło rekordową wartość dodatnią.

Uzyskane wyniki są zgodne z przyjętą hipotezą, zgodnie z którą sankcje w większym stopniu ograniczyły polski import z Białorusi niż polski eksport do tego kraju, prowadząc jednocześnie do istotnych zmian w strukturze towarowej tej wymiany. Asymetria ta była widoczna również w strukturze handlu. Po stronie importu szczególnie silne spadki udziałów odnotowano w przypadku sekcji V, obejmującej produkty mineralne, sekcji IX, obejmującej drewno i wyroby z drewna, oraz sekcji XV, obejmującej metale nieszlachetne i wyroby z nich. Były to jednocześnie grupy towarowe należące do istotnych pozycji białoruskiego eksportu i objęte ograniczeniami sektorowymi Unii Europejskiej.

Po stronie polskiego eksportu zmiany miały bardziej zróżnicowany charakter. W latach 2022–2023 zmniejszył się udział sekcji XVI, obejmującej maszyny i urządzenia mechaniczne oraz elektryczne. Jednocześnie wyraźnie wzrosło znaczenie sekcji XVII, obejmującej środki transportu.

Należy jednak zachować ostrożność w interpretacji uzyskanych wyników. Zastosowana analiza ma charakter opisowy i pozwala przede wszystkim wskazać zbieżność czasową między rozszerzaniem sankcji a zmianami w handlu. Nie umożliwia natomiast jednoznacznego wykazania związku przyczynowo-skutkowego. Na polsko-białoruską wymianę handlową oddziaływały równocześnie inne czynniki, w tym sytuacja gospodarcza obu państw, ceny surowców, kursy walutowe, zmiany popytu i kosztów transportu oraz szersze uwarunkowania geopolityczne.

Dalsze badania powinny zatem obejmować bardziej szczegółowe dane na poziomie działów i kodów CN oraz ich bezpośrednie zestawienie z wykazami towarów objętych poszczególnymi restrykcjami. Pozwoliłoby to dokładniej określić, które zmiany wynikały bezpośrednio z sankcji, a które były związane z innymi uwarunkowaniami gospodarczymi i politycznymi.

Reasumując, można stwierdzić, że po 2021 r. polsko-białoruska wymiana towarowa nie została ograniczona w jednakowym stopniu po obu stronach. Najsilniejsze zmiany wystąpiły w imporcie z Białorusi, zarówno pod względem jego wartości, jak i struktury towarowej.

Bibliografia

- Ciborowski R.W., Grabowiecki J. [2007], Wymiana handlowa Polski z Białorusią, w: Ciborowski R., Grabowiecki J. (red.), *Rola Polski w polityce Unii Europejskiej wobec krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 169–172.
- Dąbrowski M., Antczak R. [1995], Economic Transition in Russia, the Ukraine and Belarus in Comparative Perspective, *CASE Network Studies and Analyses*, no. 50, s. 32, 38.
- Dobrinsky R. [2016], Belarus' unorthodox political and economic transformation, w: Dobrinsky R. (red.), *The Belarus Economy: The Challenges of Stalled Reforms*, Research Report 413, Wiedeń, s. 35–36.
- Felbermayr G., Morgan T.C., Syropoulos C., Yotov Y. [2021], Understanding economic sanctions: Interdisciplinary perspectives on theory and evidence, *European Economic Review*, vol. 135.
- Folfas P., Czarny E., Menkes J. [2018], Białoruś po niedokończonej transformacji, *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Oeconomica*, nr 3(335), s. 168–169.
- Hufbauer G.C., Jung E. [2020], What's New in Economic Sanctions? *European Economic Review*, vol. 130, s. 4.
- Leukavets A. [2022], *EU Sanctions Against Belarus in 2020–2022: Time for a Reappraisal*, SCEEUS Report, no. 7.
- Maksimczuk M. [2022a], Euroregions of the Eastern Borderland of Poland – What Can They Aim at in the Current Geopolitical Conditions (Development, Stagnation, Twilight of Functioning)? *Studia Sieci Uniwersytetów Pogranicza*, nr 6, s. 129.
- Maksimczuk M. [2022b], Prawno-ekonomiczne aspekty zwrotu podatku VAT dla podróżnych na przykładzie polsko-białoruskich przejść granicznych, *Dyskurs Prawniczy i Administracyjny*, nr 3, s. 212.
- MFW [2026], *Międzynarodowy handel towarami (wg kraju partnerskiego)*, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, [https://data.imf.org/en/Data%20Explorer?datasetUrn=IMF.STA:IMTS\(1.0.0\)&dataPresentation=H_IMTS_EXPORT_IMPORT_AREA_COUNTRY](https://data.imf.org/en/Data%20Explorer?datasetUrn=IMF.STA:IMTS(1.0.0)&dataPresentation=H_IMTS_EXPORT_IMPORT_AREA_COUNTRY) (dostęp: 29.07.2026).
- Miadzvetzkaya Y., Challet C. [2022], Are EU restrictive measures really targeted, temporary and preventive? The case of Belarus, *Europe and the World: A Law Review*, vol. 6(1), s. 11.

- Morgan T.C., Syropoulos C., Yotov Y.V. [2023], Economic Sanctions: Evolution, Consequences, and Challenges, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 379(1), s. 8–10.
- Pala T. [2021], The effectiveness of economic sanctions: a literature review, *NISPAcee Journal of Public Administration and Policy*, vol. 14(1), s. 251–252, 256–257.
- Pieczewski A., Sidarava A. [2022], Belarusian vs. Polish transformation. Two paths of institutional change, *UR Journal of Humanities and Social Sciences*, no. 1(22), s. 172–175, 189–190.
- Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2658/87 z dnia 23 lipca 1987 r. w sprawie nomenklatury taryfowej i statystycznej oraz Wspólnej Taryfy Celnej (Dz.U. L 256 z 7.09.1987).
- Sokół M., Grzywacz J., Maksimczuk M. [2024], Conditions for Trade Exchange Between Eastern Polish and Belarusian Enterprises: Research Results, *European Research Studies Journal*, vol. XXVII, s.i. 3, s. 248.
- Vovchuk L., Volkivskyi A. [2024], Implementation of EU Sanctions Against Belarus, *Смапожитності Лукомор'я*, no. 3.
- Wooldridge J.M. [2001], Applications of Generalized Method of Moments Estimation, *Journal of Economic Perspectives*, vol. 15(4), s. 87–10

